

שעת הדחק = הפסד מרובה

א. תלמוד בבלי מסכת נדה דף ט עמוד ב

"ר"א אומר: כל אשה שעברו עליה שלש עונות דיה שעתה."

תניא, "אמר להם רבי אליעזר לחכמים: מעשה בריבה אחת בהיתלו שהפסיקה שלש עונות, ובא מעשה לפני חכמים ואמרו דיה שעתה. אמרו לו: אין שעת הדחק ראייה." מאי שעת הדחק? איכא דאמרי: שני בצורת הווי, איכא דאמרי: טהרות אפיש לעבידא, וחשו רבנן להפסד טהרות.

ת"ר, "מעשה ועשה רבי כר' אליעזר, לאחר שנזכר אמר: כדי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק." מאי לאחר שנזכר? אילימא - לאחר שנזכר דאין הלכה כר' אליעזר אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עביד כוותיה? אלא - דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, ומאי "לאחר שנזכר"? לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה, אלא רבים פליגי עליה, אמר: כדי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק.

ב. שו"ת הרשב"א חלק א סימן רנג

אין אומרים "כדאי הוא פלוני לסמוך עליו" בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין, דהלכה פסוקה היא דהולכין אחר הגדול בחכמה ובמנין, ואפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין, וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים, אלא אם כן שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה. וכמו שאמרו בפ' קמא דנדה...

ג. רמ"א חושן משפט הלכות דיינים סימן כה סעיף ב

אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפילו בשעת הדחק, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה. וכן אם היה יחיד נגד רבים, הולכים אחר רבים בכל מקום (רשב"א סימן רנ"ג)

ד. תוספות מסכת עירובין דף מו עמוד א

לסמוך עליו בשעת הדחק - פי' הקונטרס דשנת בצורת הווי ואיכא הפסד טהרות. ואי אפשר לומר כן בדדחק כה"ג אפי' רבנן מודים כדאמר בפ"ק דנדה (ד' ט:): "אין שעת הדחק ראייה," ומפרש התם "מאי שעת הדחק? שנת בצורת הווי ואיכא דאמרי טהרות אפיש ועבוד וחשו רבנן להפסד טהרות." [אלא, "שעת הדחק" שקבלו הרבנן כטעם להקל הווי הפסד מרובה, ו"שעת הדחק" שקיבל רבי הווי אפילו בלי הפסד מרובה.]

ה. ב"ח איסור והיתר

לפי זה כל שכן דקשה למה כתב הרשב"א והרב בהגה"ה דאין להקל אלא בשעת הדחק ובדאיכא הפסד מרובה? הלא אפילו בשעת הדחק דליכא הפסד מרובה נמי סומכין אדברי יחיד להקל בדיעבד וכדקאמר רבי!... ועל כן נראה לפע"ד דהרשב"א לא סבירא ליה כפירוש התוספות דפרק מי שהוציא אוהו אלא הך "שעת הדחק" דרבי הווי נמי פירושו דשני בצורת הווי וכו' [היינו הפסד מרובה] וכדקאמר תלמודא מעיקרא, והילכך אין סומכין על דברי יחיד בדיעבד אלא בדאיכא הפסד מרובה. והא דאדהדרו ליה רבנן לרבי אליעזר "אין שעת הדחק ראייה" [דמשמע דסומכין רבנן על שעת הדחק] הכי קאמרי ליה, "לדידן לא אמרינן דיה שעתה כלל, אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה, אלא לדידך דאמרת דיה שעתה והבאת ראייה מעובדא דהיתלו, אין 'שעת הדחק' ראייה ל'אין שם שעת הדחק', ואם כן מנא לך להקל ולומר דיה שעתה אפילו כשאין שם שעת הדחק?"

ו. פרי תבואה לט:קלו

במקום שנזכר בפוסקים שאין להקל כי אם בהפסד מרובה, אז אם אין הפסד, אע"פ שהוא בשעת הדחק שהציבור יש להם בשר בדוחק, מחמת זה אין להקל, אם לא במקום שנזכר בפוסקים בפירוש להקל גם בזה.

ז. תרומת הדשן סימן רד

שאלה: נכרי נגע בין שבחבית ע"י נצוק, ובאותו העיר רגילים למכור היינות לנכרים מעט בזול משאם היו מוכרים לישראל, אבל באותה שנה היין ביוקר ואין להם יין כשר ברווחא, ובדוחק יש לאותו צבור יין לשתות כל אותה השנה, יש להתיר נצוק כה"ג או לא? תשובה: ... וא"ת בנ"ד הואיל ואיכא דוחקא דצבורא לשתות יש להתיר כמו בהפסד מרובה, נראה להביא ראייה דלא אמרינן הכי דבפ"ק דנידה איתא דר' אליעזר השיב לחכמים מריבה אחת בהיתלו ש'עברו עליה ג' עונות ואמרו דיין /דיה/ שעתה, ואמרו לו חכמים אין שעת הדחק ראייה, מאי שעת הדחק איכא דאמרי שני בצורת הווי, איכא דאמרי אפיש טהורות /טהרות/ הווי. ופרש"י שני בצורת הווי והווי הפסד מרובה כלומר ולכך אפי' מעט טהורות הוא הפסד מרובה. אבל לא רצה רש"י לפרש שני בצורת הווי והווי [רק] דוחקא לאוכלי טהורות [ולא הפסד מרובה], אע"כ לא שרינן משום הכי אלא משום הפסד הקילו דהתורה חסה על ממונם של ישראל.

ח. פרי תבואה לט:קלה

וענין הפסד משערין לפי מה שהוא אדם עשיר או עני, וכן משערין לפי הזמן, שאם יש דוחק לציבור בבשר וגם יש הפסד בדבר, אע"פ שאין הפסד מרובה, מכל מקום דוחק הציבור והפסד בעל בהמה מצרפין להיות נחשב הפסד מרובה.

ט. מקדש מעט על דעת קדושים, פתיחה להל' טריפות, כללי הפסד מרובה (דף 84)

ודע דכ"ז באופן הא' שכתבתי בדבור הקודם, אבל באופן הב' כשעיקר להלכה כהמתירין, יש להקל לפעמים בשעה"ד לבד.

י. רמ"א, פתיחה לתורת הטאת

לפעמים כתבתי להקל בהפסד מרובה או לעני בדבר חשוב או לכבוד שבת, והוא מטעם כי באותן המקומות היה נראה לי כי היתר גמור אליבא דהלכתא, רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר, ולכן כתבתי שבמקום דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו, וכן מצינו בקמאי ובתראי דעבדי הכי....

יא. ב"ח איסור והיתר

מיהו אכתי קשה במ"ש הרשב"א "דאפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אא"כ בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה וכו'". דאם רצונו לומר דבין בקטן כנגד גדול ובין ביחיד כנגד רבים אין סומכין על הקטן או על היחיד אפילו בשעת הדחק גרידא אא"כ בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה, וכמו שהבין הרב בהגהת ש"ע, איכא לתמוה: חדא דלא הוה ליה להפסיק במאמר "וכן במקום מחלוקת וכו'" באמצע הלשון, אלא הכי הוה ליה למימר "דאין אומרים כדאי הוא כו' במקום שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים, ואפילו בשעת הדחק, אלא אם כן שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה"... ועוד קשה טובא, תינח ביחיד כנגד רבים ודאי כך הדין כדמוכח מפ"ק דנדה דסומכין על היחיד כשכבר נעשה מעשה להקל בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה בדוכתא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, אבל בקטן כנגד גדול משמע דאין סומכין על הקטן ומהדרינן עובדא אפילו בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה, דלא דמי ליחיד כנגד רבים דהתם, כיון דאשכחן בדוכתי טובא דפסק תלמודא כדברי יחיד כנגד רבים... ולכן נלפע"ד ברור דאין הכי נמי דהרשב"א מחלק בין קטן כנגד גדול ובין יחיד כנגד רבים...

יב. ש"ך פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב)

עוד האריך הב"ח בכמה דקדוקים להוכיח שהרשב"א לא התיר בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה אלא ביחיד נגד רבים אבל לא בקטן נגד גדול ממנו בחכמה ובמנין ודלא כהרב והוציא דברי הרשב"א שם מפשטן וכל מעיין בצדק ישפוט שדברי הרב ברורין ואין צורך להאריך בדברים פשוטים:

יג. שבת ויו"ט

יג. ש"ך פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב)

ג ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה או בהפסד מועט לעני בדבר חשוב [דהוי "מרובה"] או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב או לכבוד אורחים.

יד. דעת קדושים, פתיחה להל' טריפות, כללי הפסד מרובה ז

לא מיקרי "לכבוד שבת" כשהיה שהות לשחוט ולהכין בשר אחר בריוח. אם בודאי לא יכינו אחרת לשבת, הוי שפיר לכבוד שבת קודש.

טו. פרי מגדים יורה דעה משבצות זהב סימן צד:ט

ובערב שבת ובשעת הדחק נוכל לסמוך לבשל בקדירה כזו. ואף בחול אחר כך תו שרי, דלא מסתבר לאסור אחר כך. וכן כל היכא דמתירין לצורך ערב שבת, אי ניתותר לחול לא מסתבר לאסור אחר כך הואיל ואשתרי אשתרי.

אורחים וסעודת מצוה

טז. רמ"א אורח חיים הלכות שבת סימן שלג:א

וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר ג"כ לצורך אורחים; ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (תרומת הדשן סי' ע"ב), אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות.

יז. רמ"א יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צא:ה

ולצורך גדול, כגון בהפסד מרובה והוא לצורך סעודת מצוה, יש לסמוך אמקילין.

יח. תרומת הדשן סימן קנט

ולכך נראה דאין למחות ביד המיקל בכה"ג לצורך סעודת מצוה, ובדאיכא ג"כ הפסד מרובה